

FIZEL NATASA

Müller Miklós fotóművész szegedi diákévei

Müller Miklós, vagy ahogyan később világszerte ismertté vált, Nicolas Muller a 20. század itthon méltatlanul elfeledett fotóművésze. Zsidó származása miatt 25 évesen, 1938 áprilisában – az Anschluss-t követően – elhagyta az országot, és művészi pályája több fontos állomás után – Franciaország, Portugália, Marokkó – végül Spanyolországban teljesedett ki, ahol a kor legismertebb spanyol szociofotósa lett. A magyar fotográfus-szakma a 80-as évek elején fedezte fel újra Müllert: 1983-ban *Albertini Béla* tollából egy levél-interjú jelent meg a művész-szel a *Fotóművészet* című folyóiratban (*Albertini*, 1983.). Az 1980-as évek végén felvette a kapcsolatot szülővárosával, Orosházával, azzal a céllal, hogy kulturális hidat építsen spanyol lakhelye Llanes és Orosháza között. 1988-ban, ötven évvel emigrálása után érkezett a városba. Szülővárosa nagy szeretettel fogadta, kiállítást rendeztek a tiszteletére, és a magyar közönség nagy érdeklődéssel fordult a hazájában korábban kevés figyelmet kapott művész felé. 1989-ben Orosházán album jelent meg a képeiből (*Lengyel*, 1989), 1994-ben életút-interjú készült vele, majd *Anderle Ádám* szerkesztésében életéről és munkásságáról egy kötet is napvilágot látott (*Anderle*, 1994). Az elkövetkező években elsősorban a Dél-Alföldön tanulmányok sora (*Gonda*, 2004; *Albertini*, 2007; *Lengyel*, 2013) mutatta be rendkívül érdekes életútját, alkotó munkájának fejlődését, nemzetközi hatását. Képei legutóbbi kiállítására – fiatal fotográfusok és orosházi és szegedi születésű fiatal művészek¹ alkotásaival közösen – 2016 októberében került sor Szegeden.

Bevezetés

Jelen tanulmány célja, hogy átfogó és alapos képet adjon azokról az évekről, amelyeket Müller egyetemistaként Szegeden töltött. Bemutatja a harmincas évek egyetemi életének kultúrában gazdag sajátos miliójét, az iskola falai közé is belopódzó antiszemitizmust, ami megalapozta későbbi végleges döntését, hogy el kell hagynia Magyarországot. Tanulmányomban természetesen kitérek az ismert barátokkal való kapcsolatokra is – *Radnóti*, *Buday*, *Ortutay* stb. –, akik Müller szavaival élve „rendkívüli hatással voltak rá” (*Interjú*, 1994). Nem csak a barátságuk, hanem közös érdeklődésük, a vidéki magyarság felé fordulás is egy életen át tartó hatással volt a későbbi művészre.

Müller Miklós 1913. április 18-án született Orosházán. Édesapja *Müller Jenő* ügyvéd, az Orosházi Takarékpénztár jogtanácsos-alelnöke volt. Elemi iskolai tanulmányait 1919 és 1923 között a helyi zsidó iskolában végezte, majd a gimnázium első évét Hódmezővásárhelyen, a következő hármat a szegedi piaristáknál töltötte, majd a felső gimnáziumot újra Vásárhelyen kezdte el, és ott is érettségizett 1931-ben. Ezekben az években kapta első fényképezőgépét, ekkor érezhetett rá először a fényképezés ízére (*Lengyel*, 1989. 2–5. o.).

¹ Victoria Oakes, Olasz Attila, Zsiák Gergő, Rita Onaka, Somorjai Péter, Tóth Nóri.

Az egyetemi hallgató

Magyarországon 1920–21-től kezdve érvényben volt a numerus clausus. „Az egyetemen csak hét² százalék lehetett a zsidó hallgatók számaránya, mivel az ország lakosságának is ugyanennyi százaléka volt zsidó. Következésképpen csak a legjobb eredménnyel érettségizők vagy a legjobb protekcióval rendelkezők” (Müller, 1994. 33. o.) juthattak be az egyetemekre. „Meggyőződésem, hogy engem inkább ez utóbbi miatt vettek fel, mivel apám ’kormányfőtanácsos méltóságos’ úrként, ráadásul szabadkőművesként (bár ez akkor tiltott dolog volt Magyarországon) kellő összeköttetéssel rendelkezett ehhez” (Müller, 1994. 33. o.).

Müller 1931-ben tehát a Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának első éves hallgatója lett. A kar ebben az időszakban hallgatói létszám tekintetében kiemelkedett az egyetem négy kara közül.³ A jogi kar évfolyamaira 1931-ben 1099 hallgató iratkozott be – egy kivétellel mindannyian fiúk⁴ –, míg a másik három karra ebben a tanévben összesen 1064-en jártak. A hallgatók felekezeti megoszlását vizsgálva érdekes adatra bukkanunk. A vizsgált tanévben beiratkozók között az izraelita vallásúak aránya 14,5% volt, és ez a szám karokra lebontva is minden esetben meghaladta a 6%-ot: a jogi karon 14,5%, az orvosi karon 24,1%, a bölcsészkaron 9,4%, a természettudományi karon 9% (Beszámoló, 1934. 180-187. o.). A numerus clausus ugyan lehetőséget adott az izraelita felekezeti hallgatók felvételének korlátozására, Szegeden azonban ezt a szabályt nem tartották be, ugyanis az egyetem vezetése mindenképpen feltöltötte a minisztérium által megállapított keretszámokat. A jogi kar esetében 1928-ban a kultuszminiszter, Klebelsberg Kuno 200 főre emelte a felvehető gólyák számát (A kultuszminiszter, 1928. 3. o.), és a szegedi, vagy Szeged környéki hallgatókat a felekezeti hovatartozásuk vizsgálata nélkül vették fel (Száznegyven, 1928. 3–4. o.). Az egyetem részéről ez a hozzáállás a harmincas években permanensen jellemző volt – ahogyan erre a későbbiekben ki is térek –, ez tetten érhető az egyetemi antiszemita atrocitások kezelésében is. Müller tehát férfitként, jogászként és izraelitaként a 30-as évek tipikus szegedi egyetemistájának tekinthető.

Antiszemitizmus az egyetemen Müller diákéveiben

1931 és 1936 között az egyetem karain – egy tanév kivételével a bölcsészkaron – a hat százalékos küszöb fölött maradt az izraelita hallgatók aránya (1. táblázat). Jól kivehető ugyanakkor az a törés is, ami 1933, azaz Hitler hatalomra kerülése után tapasztalható az arányszámokban.

² Valójában 6% lehetett a zsidó hallgatók aránya, ami megfelelt az összlakossághoz viszonyított arányszámuknak. 1928-ban módosították a törvényt, és kiemelték belőle a nemzetiségre vonatkozó paragrafust, a nemzethűség és erkölcsi megbízhatóság kritériuma azonban változatlanul megmaradt.

³ A jogi karon kívül ebben az időszakban orvostudományi-, bölcsész- és nyelv-, és történettudományi illetve matematikai és természettudományi kara volt a szegedi egyetemnek.

⁴ Csak külön miniszteri engedéllyel iratkozhatott be rendes hallgatóként nő a jogi karra.

Tanév	Jog- és államtudományi Kar	Orvostudományi Kar	Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar	Matematikai- és természettudományi Kar
1931 – 1932	14,5%	24,1%	9,4%	9%
1932 – 1933	14,9%	23,2%	9,8%	8,1%
1933 – 1934	14,3%	22,6%	12,5%	11%
1934 – 1935	10,6%	18,9%	5,2%	7,4%
1935 – 1936	10,2%	17,9%	8,8%	12,5%

1. táblázat

Az Ferenc József Tudományegyetem izraelita hallgatóinak aránya Müller Miklós diákéveiben
(Beszámoló, 1934–1939)

Talán nehezen érthető, hogy önmagában Hitler kancellári kinevezése, és ezzel a nemzetiszocialisták hatalomra kerülése hogyan gyakorolhatott ekkora hatást egy vidéki magyar egyetem hallgatói összetételére? Müller személyes visszaemlékezéseit olvasva azonban már sokkal érthetőbb ez az eredmény:

„Orosházi lakásunkban voltam, az ágyamban, késő éjjel, az éjjeliszekrényen a bekapcsolt rádióval. Csupa szorongó érzéssel voltam tele azoktól az eseményektől, amik hamarosan be kellett, hogy következzenek, és amelyeknek a rádión keresztül tanúja voltam: katonazene, döngő libalépések, és a hírmagyarázó hangja: Berlinben vagyunk, a monumentális 'Unter den Linden' sugárúton, berliniek százezrei köszöntik tapssal és felemelt karral, 'Sieg Heil' kiáltással az SA barna egyenruhás, nagyszerű szőke fiúk végtelen oszlopaival, akik többszázezer fákllyával vonulnak el a *Hindenburg* marsall által nemrég kinevezett kancellár, Adolf Hitler előtt. A német himnusz, a német nemzetiszocializmus mártírjának, *Hosst Wesselnek* a dalával az ajkukon... A dal egyik strófája így szól: 'Ma miénk Németország, holnap az egész világ'. Egy másik: 'Amikor a zsidók vére fröccsen késeinken'. Én az ágyban voltam, és nem tudtam másra gondolni, mint egy magyar közmondásra: a fák nem nőnek az égig. De istenem, meddig? Hova? Hogyan és milyen áron hagyja abba a növekedést ez a fa? Mi lesz mindannyiunkkal? Vajon mindenki megbolondult? Az a német nép, *Thomas Mann*, *Beethoven*, *Kant* népe, a Bauhaus hazája, a tudomány, az orvoslás, a zene Mekkája megbolondult volna? Igaz, hogy olvastam 'A tömegek pszichológiáját'. Igaz, hogy tudtam, hogy történhet, de ott, Orosházán, több száz kilométer távolságra, teljes kétségbeesésbe merülve potyogtak a könnyeim, és az egyetlen válasz, amit találhattam, a menekülés volt. De hova? Hogyan? Mikor? És mi lesz azzal az ígérettemmel, hogy befejezem a tanulmányaimat? Vajon mi lesz a szüleimmel?" (Müller, 1994. 37–38. o.)

Müller fejében is ekkor fordult meg először komolyan a lehetőség, el kell mennie. Édesapjának tett ígérete, hogy jogi diplomát szerez, azonban itthon tartotta őt.

A szegedi egyetemen a harmincas években három hallgatói társaság működött: az Americana (nevét *Szent Imréről*, *Szent István* király fiáról kapta), amely a gyakorló katolikusokat tömörítette; a Turul (a magyar őstörténet legendás madara) tagsága reformátusok és

vallásukat nem gyakorló katolikusok közül került ki, de szinte mindannyian szélsőjobboldali nézeteket vallottak (Müller, 1994. 34.), és a MIEFHÖE – a Magyar Izraelita Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Egyesülete. Mint az izraelita hallgatók többsége, Müller is ez utóbbihoz csatlakozott. Egy interjúban így fogalmaz: „a MIEFHÖE-ban eléggé intenzív intellektuális élet folyt és annak a hatását én éreztem” (Lengyel, 1989. 5. o.). Itt barátkozott össze – Radnóti mellett – Szebenyi Endrével, a koalíciós időszak majdani belügyi államtitkárával, Tabán Gyulával, a később mártírhálált halt költővel és a matematikus Vincze Istvánnal. Szebenyi egyesületi elnöksége idején ő lett a kultúrelnök. Előadás tartására kérte fel Szent-Györgyi Albert professzort, irodalmi estre hívta meg Ascher Oszkárt, az ismert versmondót, és ő maga is tartott zenés előadást Wagnerről, akinek zenéjét nagyra becsülte (Lengyel, 1989. 6. o.). Ez utóbbi rendezvény olyan jól sikerült, hogy a Délmagyarország című napilap is beszámolt róla: „Hatvan-hetven kipirult arcú ifjú és diáklány ült egy kicsiny teremben, és hallgatta társát, aki nagy körültekintéssel, alapos ismeretekkel fölszerelve és ifjúságának nagy lelkesedésével tartott előadást Wagner Richárd zenedrámájának fejlődéséről. (...) Müller Miklós, egy fiatal jogász magyarázta ezúttal Wagnert a MIEFHÖE kulturestélyén. (...) A szép előadásnak nagy sikere volt, és percekig zúgott a taps” (Előadás, 1935. 8. o.).

A Turul Szövetség nem nézte jó szemmel, hogy Szegeden az egyetem engedékenyen viszonyult a numerus clausus törvényhez. A szervezet akcióit elsősorban a beiratkozás utáni időszakra időzítette. Az indulatok 1927-ban lángoltak fel. A bajtársak megkezdték az igazoltatásokat az egyetem különböző karain, amely során a zsidó hallgatók belépését próbálták megakadályozni. Akkor az egyetem vezetésének sikerült a kedélyeket lecsillapítani, de 1930 novemberében – miközben Klebelsberg Kuno az egyetem vendége volt –, „Abcug Klebelsberg, éljen a numerus clausus!” kiáltásokkal indultak meg újra a zavargások a jogi karon, amelyek rövid úton pogrommá fajultak. A verekedések a bölcsészkarra is átterjedtek, és a helyzet végül csak a rektor⁵ személyes közbelépésére csitult el (Kiss, 2012. 40–43). Persze nem végleg. A zsidó hallgatók elleni atrocitások, agresszív megnyilvánulások folyamatosan, és egyre erőteljesebben voltak jelen az egyetemen. Müller így számol be egy esetről: „1932 tavaszán egy napon az évfolyamtársaink, akik addig mindig figyelmeztettek bennünket, ha valamilyen felfordulás volt készülöben, már nem szóltak előre, és teljesen váratlanul nagy kiabálást hallottunk, antiszemita, kommunistaellenes jelszavakat, stb. Egyetemisták néhány száz fős csoportja, amely több karról verbuválódott, botokkal, láncokkal felszerelve betört az épületbe, és eltorlaszolta a kijáratokat. A mi termünk az első szinten volt, és kb. tízünknek az ablakon át kiugorva kellett elmenekülnünk a helyszínről. Kezdett a dolog igen veszélyessé válni” (Müller, 1994. 36. o.).

Az incidensek tovább folytatódtak. 1933-ban Széki Tibor rektor úgy próbálta korlátok között tartani a tüntetéseket, hogy az ügyben nagygyűlést hívott össze a bajtársi egyesületek részvételével, amelyen ő maga elnökölt, és kijelentette, hogy nem ért egyet a tüntetésekkel, a problémát higgadtan kell kezelni (Az egyetemi, 1933. 3. o.). A nyugalom azonban megint nem tartott sokáig. A Turul Szövetség, az Emericana és a MEFHOSZ⁶ közös nagygyűlésén úgy határozott, hogy ezentúl az egyetemen a zsidó hallgatók csak az utolsó padosorokban foglalhatnak helyet. A MIEFHÖE azonban nem szólította fel tagjait a határozat betartására, így másnap

⁵ Kovács Ferenc (1873–1956). 1921–1934 a szegedi egyetem jogtudományi karán tanszékvezető, 1929–1930 a jogi kar dékánja, 1930–1931 a szegedi egyetem rektora

⁶ Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége

a jogi karon – mivel ott kezdődtek a legkorábban az előadások – az izraelita hallgatók az első sorokat foglalták el, és nem tettek eleget a felszólításnak, de érezvén a feszültség növekedését az előadást követően elhagyták az egyetemi épületet. Híre ment azonban, hogy az orvoskaron a zsidó hallgatók nem hagyták el az épületeket, így a lázongó fiatalok az Anatómiai Intézethez vonultak. *Kiss Ferenc* egyetemi tanár kiutasította őket az épületből, de nem akartak távozni, így kisebb vita után a professzor az egyik hallgatót arcon ütötte. A hallgatók ekkor elvonultak, de estére a tömeg már néhány száz főre nőtt, és betört a zárt Anatómiai Intézetbe. Végül a rendőrségnek kellett a rongálást megakadályoznia. Másnap a rektor úgy döntött, hogy az egyetemet négy napra be kell zárni. A Turul Szövetség később hivatalosan elhatárolódott a történetektől, hiszen ők az előadások ignorálásával próbáltak volna az egyetemre nyomást gyakorolni addig is, amíg az izraelita hallgatók „gettósítását” nem hagyják jóvá. Az atrocitások azonban nem korlátozódtak az egyetemre, a hallgatói csoportok a város több üzletének kirakatát is betörték, és a *Délmagyarország* szerkesztője is rendőri védelmet kért a fenyegetések miatt.

Müller így ír erről: „Teltek a hetek és a hónapok és az egyetemen észrevehetően nőtt az antiszemita légkör, gyakran támadtak meg diákokat, akik egyedül vagy csak ketten voltak. Egy nap azután évfolyamtársaink azt javasolták, hogy másnap ne menjünk be az órákra, mivel nagy ribillió van készülében. Otthon maradtunk és a távolból figyeltük a megmozdulásokat, amelyek kapcsán zsidó üzletek kirakatait törték be a rendőrség csendes asszisztálása mellett. Visszatért a félelem és a dolgok egyre rosszabbul mentek” (*Müller, 1994. 36. o.*).

Hóman Bálint kultuszminiszter 1933. december 7-én fogadta a hallgatói szervezetek képviselőit, és ígéretet tett a követeléseik megvizsgálására, de cserébe a rend helyreállítását kérte az egyetemeken (*Négy, 1933. 1–2. o.*).

A következő tüntetéshullámra mindössze két évet kellett várni. Ahogy az korábban is előfordult már, a tüntetés Budapesten – a Műegyetemen – kezdődött, és a szegedi hallgatók is csatlakoztak a fővárosi ellenálláshoz 1935. november 20-án. A kiváltó ok az volt, hogy a keresztény hallgatók a tantermekbe keresztet helyeztek ki, ezzel is dokumentálva az egyetem keresztény jellegét. Szegeden a hallgatók egy csoportja végig járva az egyetem épületeit és termeit a zsidó hallgatókat mindenhol hazaküldte. A hallgatók ezután bevették *Az Est* és a *Délmagyarország* kiadói hivatalainak kirakatait, és a rendőrséggel is kisebb összetűzésbe kerültek. Délután újabb tömeg gyülekezett és a hallgatók megállították *Az Est* című napilap friss példányaival érkező teherautót, és a lapokból hatalmas máglyát raktak az egyetem központi épülete előtt. Ezután újabb tüntetés kezdődött a városban, amelyet végül rendőri roham kergetett szét, vad kardlapozás kíséretében, amely során sokan megsérültek. Hóman szerint egyszerűen provokációról volt szó, a zavargásokat kívülről gerjesztették, így az egyetemi hallgatói szervezetek képesek lesznek ezeket a folyamatokat megállítani (*A budapesti, 1935. 1–3. o.*). A „kereszt-ügy” végére 1936 februárjában – Müller tanulmányainak utolsó félévében – került pont, amikor is az egyetemi tanács engedélyezte a kereszt termekben való kifüggesztését (*Diadalmas, 1936. 6. o.*).

Müller és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma

Az 1950-es évektől számos feldolgozás született a művészeti kollégium történetéről. Évtizedeken át írták meg a történetét baloldali elfogódottsággal (részben tagjaik későbbi politikai szerepvállalása miatt), és az elmúlt időszakban megkezdődött a csoport történetének obje-

tív feldolgozása is (Miklós, 2011; Vajda, 2012). Nem szeretném ismételni a korábban feltárt tényeket, inkább arra az ellentmondásra szeretném felhívni a figyelmet, ami a korábban bemutatott antiszemita légkörrel szemben a Művészeti Kollégium tevékenységét jellemezte. 1931-ben, Müller Szegedre kerülés idején a Szegedi Fialatok épp saját Sturm und Drang korszakukat élték. A Munkásotthonba jártak, az illegális kommunista párttal tartották a kapcsolatot. A Művészeti Kollégium tulajdonképpen ekkor formálódott ki, ekkor alakult ki az a csoport, amely azután – méltán – országos jelentőségre tett szert (Lengyel, 1989. 6. o.).

„Radnóti versesköteteit, a néprajzos Ortutay által összegyűjtött meséket, irodalmi tanulmányokat adtak ki. Buday György, egy egyetemi tanár fia volt a csoport látható feje. Buday nagy mester volt. Fametsző, aki a munkáival a verseket, meséket és egyéb kiadványokat illusztrálta. Azok a könyvek, az első kiadásuk, amelyekből még van néhány példányom – majdnem mindegyik megvolt, de életutam során elvesztek – ma Magyarországon egy vagyont érnek a gyűjtők számára. De ennek a csoportnak a fontossága sokkal nagyobb volt ennél. Horthy ’puha diktatúrája’ idején az autentikus kultúra egyetlen hiteles hangja volt, ami a népi gyökereket, a magyarok valódi identitását kereste” (Müller, 1994. 44–45. o.).

A csoport politikáiból művészeti és tudományos csoporttá alakult, amely zsidó, katolikus és református hallgatókat egyaránt tömörített. Példája volt az egymás mellett élés, sőt a közös alkotás sikerének. Kiadói tevékenységük, kulturális és tudományos előadásai és rendezvényei, az első Szabadtéri Játékok megrendezése *Az ember tragédiájával* mind ellenpontjai annak a szűklátókörű és kegyetlen kornak, amelyben éltek.

Müllernek kapcsolata a csoporthoz a MIEFHOE-ból ismert Radnótin keresztül volt, aki a Művészeti Kollégiumban is meghatározó embernek számított. Müller falukutató útjaira gyakran velük tartott: „Bejártuk a Szegeddel határos falvakat, beszélgetéseket tartottunk, de elsősorban hallgattuk az embereket, és felfigyeltünk a falusi proletárok kritikus helyzetének robbanékonyságára. Ez volt a csoport tevékenysége, többek között. Azonkívül persze a MIEFHOE-nak megvoltak a politikai helyzettől és a még csak nem is bizonytalan jövőtől elválaszthatatlan saját problémái” (Müller, 1994. 44–45. o.).

A Kollégiumnak azonban már volt szociofotózással foglalkozó tagja, Kárász Judit, így Müller időnként háttérbe szorult. Így történt ez a *Viharsarok* című Féja-kötet esetében is. Kezdetben Buday György – a Kollégium vezetője – Kárász Juditot ajánlotta az író figyelmébe, de Fájának jobban tetszettek Müller képei, így a nagy port kavart kötet végül Müller képeivel jelent meg 1937-ben (Lengyel, 1988. 25. o.).

Müller ugyan nem volt tagja a csoportnak, de a társaság külső peremén mozgott, ismerte a tagokat, többükhöz szoros barátság fűzte és majd mindegyiküket fotózta. Radnótiról készült ikonikus képei mellett Tomori Violáról, Buday Györgyről, Kárász Juditról, Baróti Dezsőről, Ascher Oszkáról is készített képeket. Persze ahogy ezt tőle megszokhattuk, ezek a fotók nem egyszerű pillanatfelvételek csupán, mesélnek a művészek életéről, munkájáról, személyiségéről is. Müller olyan élesen és tisztán látta ezeket az embereket, ahogyan talán még ők sem önmagukat.

A szociofotós

Egy jómódú, jó kapcsolatokkal rendelkező jogász és banktisztviselő fiából a szegénységet, a nyomort, a falusi, tanyasi emberek életét megörökítő szociofotós válik. Hogyan és miért találkozott ezekkel az emberekkel, hogyan, és mi indította ebbe az irányba? Élete utolsó éveit

ben többen is nekiszégezték a kérdést. Válaszaiban minden esetben egyértelműen a gazdasági válság hatásaival magyarázza a mezőgazdasági munkások olyan szintű elszegényedését, ami mindenképpen segítségért kiáltott. „Én jogász és ügyvédjelölt koromban, mivel az apám az orosházi takaréknak volt az ügyésze, néhányszor elmentem vele végrehajtásra. A végrehajtás az azt jelenti, hogy amikor a földműves a magas búzaárak reményében hitelt vett föl a saját kis földjére, és ezen a hitelen megvette a szomszédnak a földjét vagy részét, és a búzaárak leestek, a banknak akkor is fizetni kellett. Úgyhogy annak a szegény földművesnek még az a kis földje is ráment, amire rátáblázták. És ez egy olyan foglalkozás volt, ami nekem nem tetszett. És így lettem talán szociofotós” (*Interjú*, 1994). A művészeti kollégium vidék felé fordulása nyilvánvalóan hatással volt érdeklődésének alakulására.

Kora társadalmának polgári rétegében páriává vált, talán ez is erősíthette a vidék felé fordulását. Az embert fotózta, az embert saját környezetében, saját kultúrájában, saját életkörülményei között, és mindezt úgy tette egyszerű fekete-fehér gépével, hogy szinte érezzük magunkon a nap melegét, a verejték szagát, a por csípését miközben a kubikosról készült képet nézzük. Ez a hozzáállása élete során mit sem változott. Túl háborún, menekülésen, számtalan barát elvesztésén, a családi boldogság megtalálásán, a sikereken, mindvégig önmaga maradt. Portugáliában, Tangerben vagy Spanyolországban mindvégig a tájat, de leginkább benne az embert fotózta. A spanyol értelmiség portréfotósa lett, mert – ahogy itthon a húszas éveiben – évtizedekkel később is látta az embereket.

Összegzés

Tanulmányom célja volt, hogy képet adjak Müller Miklós életének azon időszakáról, amely antiszemita légkörén és a tehetségéhez méltó művésztársak barátságán és hatásán keresztül egész életét és pályáját meghatározta.

Müller Miklós, Spanyolország egyik legismertebb fotóművésze, akinek a képeit választott hazáján kívül is a világ számtalan pontján sikerrel állították ki, 1990-ben abbahagyta a fotózást. „Egyáltalán nem hiányzik.”- mondja egy interjúban, miközben végig simít a haján (*Interjú*, 1994). A színes fotózás őt már nem vonzotta, a digitális technikát ismerte, de nem használta. Számára a fotó a pillanatot örökítette meg akkor és úgy, ahogyan ő látta. Az utómunka az ő képeit csak elronthatta volna.

A rendszerváltás után többször is járt itthon, és ilyenkor mindig meglátogatta Fifit (azaz Fannit), Radnóti özvegyét. 1996-ban gyémánt diplomáját is átvette a József Attila Tudományegyetemen. Bár a szülei a háborús években elhunytak, és sokáig nem tért haza, soha nem szakadt el a hazájától. „Mint 'Föl-földobott kő', mindig visszatérek a szülőföldre” – mondta (*Interjú*, 1994). Remekül, akcentus nélkül beszélt, és miután visszavonult egy észak-spanyol tengerparti kisvárosba, Andrinba magyar pulit tartott, magyar körtefát nevelt (ami az időjárásnak köszönhetően sajnos sosem termett) és Bartókot hallgatott.⁷

A fény megszeliédője, 2000. január 3-án, Andrinban hunyt el.

⁷ Gonda Géza szóbeli közlése alapján.

IRODALOM

- A budapesti incidens Szegeden is kirobbantotta az ifjúság tüntetését. *Szegedi Új Nemzedék*, 1935. november 21.
- A kultuszminiszter kétszázra emelte fel a szegedi egyetemre felvehető jogászok számát. *Délmagyarország*, 1928. szeptember 5. 3.
- Albertini Béla (1983): Levél-interjú dr. Müller Miklóssal. *Fotóművészet*, 26. 4. sz. 3-10.
- Albertini Béla (2007): Hetven éves a Parasztságunk élete. *Tiszatáj*, 61. 7. sz. 29-37.
- Anderle Ádám (1994, szerk.): Müller Miklós. *A megszelídített fény*. Szeged.
- Az egyetemi hallgatók kedden délelőtt a numerus clausus legszigorúbb alkalmazását követelték. *Szegedi Napló*, 1933. november 22.
- Beszámoló a szegedi m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1931–32. évi működéséről. Szeged, 1934.
- Beszámoló a szegedi m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1932–33. évi működéséről. Szeged, 1935.
- Beszámoló a szegedi m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1933–34. évi működéséről. Szeged, 1935.
- Beszámoló a szegedi m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1934–35. évi működéséről. Szeged, 1936.
- Beszámoló a szegedi m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1935–36. évi működéséről. Szeged, 1939.
- Diadalmas kereszt. *Szegedi Új Nemzedék*, 1936. február 21. 1–2. o.
- Előadás Wagner Richárd muzsikájáról. *Délmagyarország*, 1935. február 28. 8. o.
- Gonda Géza (2004): Egy fotográfus pillanatai. *Tiszatáj*, 58. 1. sz. 105-108.
- Interjú Müller Miklós fotóművésszel (1994) Orosháza
<https://www.youtube.com/watch?v=gVmUFmUsie8>
- Kiss Róbert Károly (2012): A Turul Szövetség szegedi működése. In: Kiss Róbert Károly és Vajda Tamás (szerk.): *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között*. Universitas Szeged Kiadó, Szeged. 30–45.
- Lengyel András (1988): Féja Géza és a Szegedi Fiatalok. In: Juhász Antal (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. Szeged. 397-428.
- Lengyel András (1989): *Egy nagy magyar fotográfus: Müller Miklós*. Orosháza.
- Lengyel András (2013): Egy centenárium margójára. *Tiszatáj*, 67. 4. sz. 38–46.
- Miklós Péter (2011): *A szegedi bölcsészkar Radnóti Miklós diákéveiben*. Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány, Szeged.
- Müller Miklós (1994): Életem. In: Anderle Ádám (szerk.): *Müller Miklós. A megszelídített fény*. Szeged. 9-85.
- Négy napra bezárták a szegedi egyetemet. *Szegedi Új Nemzedék*, 1933. december 8.
- Száznegyven folyamodó közül 77-et vett fel a szegedi egyetem orvosi fakultása. *Délmagyarország*, 1928. szeptember 8. 3-4.
- Vajda Tamás (2012): Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. In: Kiss Róbert Károly és Vajda Tamás (szerk.): *Egyetemi ifjúsági egyesületek Szegeden 1919 és 1944 között*. Universitas-Szeged Kiadó, Szeged. 80–100.